

Style przywiązania a preferencje wartości we wczesnej dorosłości

MONIKA KOZŁOWSKA

Instytut Psychologii
Uniwersytet Wrocławski
Wrocław

STRESZCZENIE

Badanie miało na celu analizę powiązań między stylem przywiązania manifestującym się w związkach partnerskich a preferowanymi wartościami wśród młodych dorosłych (N = 159). Podstawą teoretyczną jest zmodyfikowana koncepcja przywiązania J. Bowlby'ego oraz koncepcja wartości S. Schwartza. Uwzględnione zostało rozszerzenie koncepcji przywiązania na związki romantyczne w dorosłości (P. Shaver) oraz trójwymiarowa klasyfikacja wzorców przywiązania (Z. Łoś).

W dalszej części artykułu przedstawione są metody badawcze, które posłużyły do pomiaru wybranych zmiennych. Prezentacja obejmuje najważniejsze wyniki korelacyjne oraz wnioski płynące z przeprowadzonego badania. Związki między wymiarami przywiązania a preferowanymi wartościami są słabe. Jednakże obie grupy zmiennych są dość mocno związane z wymiarami pięcioczynnikowego modelu osobowości wprowadzonymi do badania jako zmienne kontrolowane. Sugeruje to, że zmienne te mogą być mediatorami oddziaływań między wzorcem przywiązania a innymi zjawiskami psychicznymi.

Słowa kluczowe: teoria przywiązania, wzorzec przywiązania, wewnętrzny model operacyjny, system wartości

WPROWADZENIE

Jednym z zagadnień istotnych dla zrozumienia przebiegu rozwoju człowieka jest pyta-

nie o zasięg wpływu wczesnych bliskich relacji międzyludzkich na jednostkę. Coraz większą uwagę przykuwa koncepcja J. Bowlby'ego (2007/1969) opisu i wyjaśnienia procesu formowania więzi międzyludzkich. W myśl tej koncepcji w oparciu o relację przywiązania z podstawowym opiekunem u dzieci powstają wewnętrzne modele operacyjne związków międzyludzkich. Dotychczasowe badania pozwalają przypuszczać, że wzorzec przywiązania jest kontynuowany od dzieciństwa do dorosłości, a zatem model operacyjny zapoczątkowany w okresie niemowlęcym oddziałuje na relacje z partnerem/partnerką w dorosłości. Badacze tacy jak Shaver (Hazan, Shaver, 1987) przyjmują, że sposób funkcjonowania w związkach romantycznych pozwala na wgląd w model operacyjny stanowiący opis związków międzyludzkich, innych ludzi oraz model Ja.

Natomiast wartości, definiowane są jako koncepcje tego, co pożądane, które wykraczają poza specyficzne sytuacje oraz uporządkowane są według względnej ważności (tworzą układ hierarchiczny). Wartości stanowią kryteria wyboru działań i oceny ludzi czy zdarzeń – ich funkcja obejmuje percepcję i interpretację świata zewnętrznego oraz kierowanie wyborem i przebiegiem działań (Schwartz, 1999). Założenie Schwartza o międzysytuacyjnej spójności hierarchii wartości pozwala zakładać, że sfera relacji międzyludzkich nie jest obojętna dla kształtowania się preferencji wartości.

Postawiłam zatem pytanie – jaka jest relacja między sferą wartości a wewnętrznymi

modelami operacyjnymi, które stanowią opis świata wynikający ze stylu przywiązania? Założyłam, że modele operacyjne przywiązania mogą u dziecka wpływać na kształtowanie się preferencji wartości, zaś u dorosłego możliwe jest także, że przyjęcie określonych wartości oddziałuje na sposób radzenia sobie w związkach. Niniejszy artykuł stanowi prezentację przeprowadzonego badania. Miało ono charakter korelacyjny, zaś jego celem była analiza możliwych powiązań między stylem przywiązania a preferencjami w zakresie wartości we wczesnej dorosłości.

Koncepcja przywiązania

John Bowlby, autor koncepcji przywiązania, za istotne dla wyjaśnienia motywacyjnych podstaw zachowań uznał pojęcie systemu behawioralnego. Definiuje go jako specyficzny dla gatunku program neuronowy, „który kieruje wyborem, aktywacją i dezaktywacją sekwencji zachowań w celu wywołania funkcjonalnej zmiany w związku człowiek–środowisko, przynoszącej adaptacyjne korzyści dla przetrwania i reprodukcji” (Shaver i Mikulincer, 2007, s. 68). Shaver i Mikulincer powołując się na Bowlby’ego, wyróżniają trzy podstawowe systemy behawioralne: przywiązania, opieki i seksualny. Przedmiotem prezentowanych rozważań będzie system przywiązania.

Tworzenie więzi międzyludzkich należy zdaniem J. Bowlby’ego do potrzeb uwarunkowanych biologicznie. Adekwatna reakcja opiekuna na sygnalizowane przez niemowlę potrzeby prowadzi do aktywnego dążenia ku niemu oraz do doświadczania poczucia bezpieczeństwa (Bowlby, 2007). W oparciu o poczucie bezpieczeństwa powstają strategie regulacji afektu, których celem jest zmniejszenie cierpienia, właściwe reagowanie w sytuacjach trudnych i zwiększanie poziomu przystosowania (Shaver, Mikulincer, 2007). Niewłaściwe lub selektywne reakcje ze strony opiekuna sygnalizują, że pierwotna strategia poszukiwania bliskości i wsparcia musi być zastąpiona wtórną strategią radzenia sobie z doświadczaną frustracją (Kobak i in., 1993). Do strategii wtórnych należą dezaktywacja i hiperaktyw-

wacja systemu przywiązania. Strategia zwana dezaktywacją wiąże się z tłumieniem potrzeby przywiązania. Prowadzi do unikania bliskości i intymności, dążenia do samowystarczalności, niezależności i maksymalizowania dystansu psychicznego i emocjonalnego od innych. Hiperaktywacja systemu przywiązania natomiast wiąże się ze zintensyfikowaniem prób zwrócenia uwagi na siebie dla uzyskania opieki i wsparcia ze strony obiektu przywiązania. Strategia ta obejmuje nieustanne próby podtrzymania kontaktu, dużą czujność na zagrożenie, rozstanie, zdradę (Shaver, Mikulincer 2007).

Wczesne doświadczenia relacji z opiekunem prowadzą do powstania reprezentacji poznawczych siebie, innych oraz świata, zwanych wewnętrznymi modelami operacyjnymi (*internal working models*). Zakłada się, że za ich pomocą wczesnodziecięce doświadczenie przenoszone jest w dorosłość, dzięki czemu oddziałuje na sposób postrzegania świata i funkcjonowanie w związkach międzyludzkich w dorosłości (Pietromonaco i Feldman Barrett, 2000). Modele te mogą podlegać zmianom pod wpływem późniejszych doświadczeń, niemniej jednak charakteryzują się względną trwałością (Fralei i Shaver 2000). Owa trwałość wynika z faktu, że ukierunkowują one percepcję, ułatwiając dostrzeżenie w otoczeniu zgodnych z nimi treści (Ainsworth, 1979).

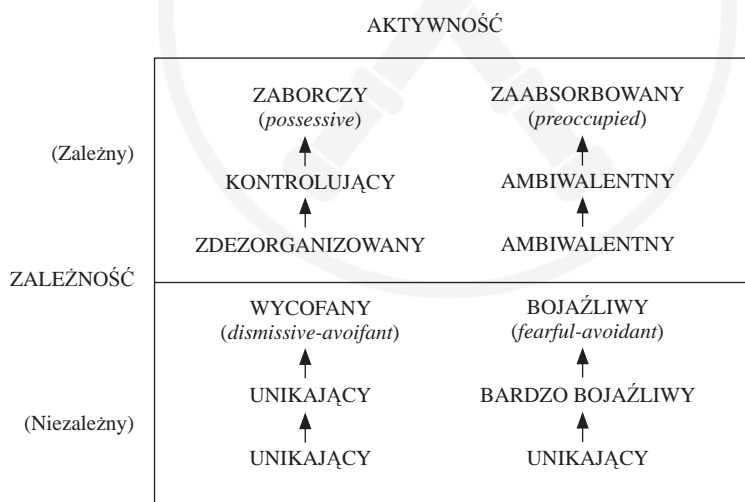
Style przywiązania w dorosłości

Rozumienie związków romantycznych w kategoriach formowania więzi na bazie wzorców przywiązania wyniesionych z dzieciństwa zawdzięczamy C. Hazan i P. Shaverowi (1987). Można bowiem przyjąć założenie, że behawioralna i emocjonalna dynamika relacji w związku podlega kontroli ze strony tego samego biologicznego systemu (behawioralnego systemu przywiązania), co w relacji opiekun–niemowlę (Fralei i Shaver, 2000). Transfer doświadczeń możliwy jest dzięki powstaniu wewnętrznych modeli operacyjnych, na bazie relacji przywiązaniowej powstałej w dzieciństwie. W przypadku miłości

romantycznej zaobserwować można podobne rodzaje wzorców jak w przywiązaniu między niemowlęciem a podstawowym opiekunem, stąd też pionierska propozycja autorów nawiązywała do podziału na trzy kategorie analogicznie do kategoryzacji opisanej przez M. Ainsworth i współpracowników (trójpodział wzorców przywiązania: A, B, C). Krytyczna analiza tej propozycji (Bartholomew i Horowitz, 1991; Levy i Davis, 1988), a także dalsze badania nad konceptualizacją stylów przywiązania (tzw. debata „typy vs wymiary”) zaowocowały koncepcjami podziału stylów przywiązania na cztery kategorie, w oparciu o dwa wymiary. W przypadku propozycji Bartholomew podział oparty był na wymiarach: model siebie (pozytywny vs negatywny) oraz model innych (pozytywny vs negatywny) (Bartholomew i Horowitz, 1991). Późniejsza propozycja Shavera i współpracowników wynika natomiast z szeroko zakrojonych badań nad różnicami indywidualnymi w związkach romantycznych (Brennan, Clark i Shaver, 1998). Opiera się ona także na dwuwymiarowym podziale, który stanowi podstawę kategoryzacji stylów przywiązania. Autorzy badań wyróżniają: niepokój (*anxiety*) – wymiar ten

rozumiany jest jako napięcie i czujność w odniesieniu do odrzucenia i opuszczenia – oraz unikanie (*avoidance*) – wymiar wskazujący na dyskomfort odczuwany w związku z bliskością i zależnością od innych oraz niechęć wobec intymnej bliskości (Fraley i Shaver, 2000).

Jak wskazuje Z. Łoś (2010), znane kategoryzacje stylów przywiązania w dorosłości nie dostarczają satysfakcjonującego opisu i wyjaśnienia kontynuacji wzorców przywiązania od niemowlęctwa do dorosłości – np. wśród stylów przywiązania w dorosłości brak jest kontynuacji wzorca kontrolującego (D), którego obecność w zachowaniu dzieci w wieku przedszkolnym odkryła Main i współpracownicy (1985; za: Łoś, 2006). Proponuje on zatem model sekwencyjny, kiedy wzorec przywiązania powstaje na przestrzeni trzech kolejnych okresów rozwoju dziecka. W pierwszym okresie rozwojowym opiekunowie doświadczani są jako dający lub nie dający oparcia, zaś model Ja obejmuje doświadczenie zaufania lub nieufności do opiekunów. Autor zakłada, że doświadczenia tego okresu pozwalają wyróżnić dzieci przywiązane bezpiecznie (zaufanie) i pozabezpiecznie (nieufność).

Rysunek 1. Pozabezpieczne wzorce przywiązania w dorosłości (opracowanie własne). Strzałki pokazują kierunek zmian rozwojowych. Zmiany wzorca polegające na przejściu do innego okna klasyfikacji nie są uwzględnione.

Doświadczenia kolejnych okresów rozwojowych zasadniczo nie zmieniają wzorca przywiązania dzieci ufnych, natomiast wzorec dzieci o przywiązaniu niepewnym ulega wówczas sprecyzowaniu. Deficyty w zakresie poparcia i pomocy ze strony opiekunów mogą być dwojakiego rodzaju. Mogą polegać na całkowitym braku takiej pomocy, gdy dziecko tego potrzebuje, co prowadzi do powstania modelu operacyjnego innych jako obojętnych, zaś model Ja wyraża konieczność radzenia sobie samemu (niezależność). W przypadku, gdy opiekunowie udzielają pomocy w sposób nieprzewidywalny, z ociąganiem, dziecko stosuje strategię hiperaktywacyjną – samo intensywnie domaga się pomocy, otrzymuje zatem doświadczenie konieczności wołania o pomoc (zależność). W kolejnym okresie rozwojowym, wraz ze wzrostem aktywności eksploracyjnej dziecka, zmieniają się sposoby kontroli rodzicielskiej. Dziecko buduje w ich wyniku model innych jako zezwalających lub nie zezwalających na aktywność, zaś model Ja zyskuje doświadczenie aktywności (dominacji) lub pasywności względem wyzwań i otoczenia. Doświadczenia zależności–niezależności oraz aktywności–pasywności pozwalają na wyróżnienie czterech pozabezpiecznych wzorców przywiązania (zostały one zamieszczone na rys.1), wzorec „bezpieczny” stanowi piątą kategorię.

Zaprezentowany podział wzorców przywiązania w dorosłości w oparciu o trzy wymiary (zaufanie/nieufność, zależność/niezależność, aktywność/pasywność) przyjęłam w prezentowanych badaniach.

Koncepcja wartości według Shalomona H. Schwartza

Według S. Schwartza wartości reprezentują pożądaną cele, jako naczelną zasady, którymi ludzie kierują się w swym życiu. Autor proponuje definicję będącą syntezą wspólnych elementów wielu definicji wartości funkcjonujących w literaturze przedmiotu. Określa on wartości jako (a) koncepcje lub przekonania (b) na temat pożądanego stanów finalnych lub zachowań, (c) które wykraczają poza specy-

ficzne sytuacje, (d) kierują wyborem lub oceną zachowań i zdarzeń (e) oraz są uporządkowane według względnej ważności (Bilsky, Schwartz, 1994, s. 164).

S. Schwartz i W. Bilsky (1987) w swych rozważaniach zakładają, że wartości stanowią poznawcze reprezentacje trzech podstawowych wymagań: biologicznie uwarunkowanych potrzeb organizmu, wymagań dotyczących koordynacji interakcji społecznych oraz potrzeb przyczyniających się do dobrobytu i przetrwania społeczności. Aby radzić sobie z rzeczywistością, wszyscy ludzie muszą rozpoznawać te wymagania, myśleć o nich i planować odpowiedzi na nie. Autorzy podkreślają zatem, że sfera relacji interpersonalnych będąc źródłem uniwersalnych wymagań i potrzeb, uczestniczy w kreowaniu przestrzeni wartości.

Aby wyróżnić ogólne typy wartości (*value types*), należy zwrócić szczególną uwagę na aspekt motywacyjny, jaki autor wskazuje u ich podstawy (Sagiv, Schwartz, 2004; Schwartz, Boehnke, 2004; Schwartz, Bardi, 2001). W pierwotnej wersji teorii Schwartz wyróżnił siedem typów wartości (Schwartz, Bilsky, 1987). Obecnie teoria obejmuje dziesięć typów wartości – oparte są one na wskazanych przez autora dziedzinach motywacyjnych (Schwartz, Bardi 2001, s. 270).

Teoretyczną strukturę relacji pomiędzy wyróżnionymi typami wartości reprezentuje diagram kołowy, którego nie zamieszczam z uwagi na jego dostępność w literaturze (por. Wojciszke, 2003). Owe typy wartości to: uniwersalizm, życzliwość, konformizm, tradycja, bezpieczeństwo, władza, osiągnięcia, hedonizm, stymulacja i samosterowność¹. Autor zakłada, że zestaw powyższych typów wartości reprezentuje pełny zakres możliwych motywacji kierujących zachowaniem jednostki. Z przeprowadzonych analiz wynika, że u podstaw struktury wartości wyróżnić można dwa wymiary. Są to: wymiar pierwszy o biegunach: otwartość na zmiany (przynależy do niego samosterowność oraz stymulacja) versus konserwatyzm (bezpieczeństwo, konformizm i tradycja) oraz wymiar drugi o biegunach: umacnianie Ja (władza i osiągnięcia) versus

przekraczanie Ja (uniwersalizm i życzliwość). Hedonizm znajduje się na granicy pomiędzy biegunem otwartości na zmiany a umacnianiem Ja (Bilsky, Schwartz, 1994, s. 167). Działania podejmowane w wyniku dążenia do realizacji jednego z typów wartości wiążą się z konsekwencjami, które mogą powodować konflikt lub być zgodne z innymi typami wartości. Wzajemnie sprzeczne typy wartości umieszczone są po przeciwnych stronach diagramu; komplementarne – we wzajemnej bliskości (Sagiv, Schwartz, 1995, s. 438).

Każdy typ wartości obejmuje szereg wartości szczegółowych, których łącznie Schwartz wyróżnił 56. Jednakże wnioski z przeprowadzonych badań międzykulturowych skłoniły autora do ograniczenia liczby wartości do 44 (Rohan, 2000).

Przyjęte założenia

Doświadczając opieki, niemowlę wytwarza modele operacyjne relacji międzyludzkich, które przenoszone są w dorosłość i określają: czy jest się godnym opieki i miłości, opisują własną rolę w relacji (aktywny, pasywny) oraz rolę względem partnera interakcji (zależność, niezależność), a także zgeneralizowany obraz świata i ludzi (zagrożający, bezpieczny). Są to przekonania kierujące postrzeganiem, interpretowaniem zdarzeń wewnątrz relacji międzyludzkich oraz ukierunkowujące nasze zachowania w związku. Potrzeby dotyczące przetrwania i bezpieczeństwa oraz konieczność regulacji interakcji międzyludzkich wskazywane są przez Schwartza jako uniwersalne wymagania będące podstawą wytworzenia systemu wartości (Schwartz, Bilsky, 1987).

Ponieważ sfera interpersonalnych interakcji jest jednym ze źródeł wartości (Bilsky, Schwartz 1994), można rozważać, czy poznawcze reprezentacje roli własnej i innych w przebiegu bliskich relacji (wewnętrzne modele operacyjne) mogą u dziecka wpływać na kształtowanie się preferencji wartości. Możliwe również, że modele operacyjne relacji międzyludzkich mogą wpływać na standardy ewaluacyjne i przekonania o tym, co ważne i pożądane (wartości).

Postawiono zatem hipotezę, że można odnaleźć wyraźne związki między stylem przywiązania a ujawnianymi preferencjami wartości. Ze względu na licznosc typów wartości w koncepcji Schwartza nie zostały sformułowane szczegółowe hipotezy, zaś badanie zostało potraktowane jako eksploracyjne.

Kwestia zasięgu oddziaływania wzorca przywiązania jest otwarta: czy modele operacyjne obejmują wyłącznie doświadczenia w obrębie związków romantycznych, czy też ich wpływ obserwować można w obrębie innych relacji interpersonalnych, jak zakłada koncepcja przywiązania (Pietromonaco i Feldman Barrett, 2000). Dokonany tu pomiar obejmuje wzorec przywiązania manifestujący się w obrębie związków romantycznych – na jego podstawie wnioskujemy o wewnętrznym modelu operacyjnym relacji międzyludzkich. Wnioskowanie o możliwej do zaobserwowania współzależności między interpersonalnym źródłem wartości a stylem przywiązania jest zasadne, o ile faktycznie mierzone tu wymiary (niepewność, zależność i aktywność) reprezentują zgeneralizowane przekonanie o własnej roli, roli partnera i naturze związków międzyludzkich – czyli przekładają się na reprezentację poznawczą relacji międzyludzkich, nie będąc zaledwie opisem konkretnego związku, który poddawany był ocenie. Bezpośrednim przedmiotem rozważań jest zatem związek indywidualnych doświadczeń interpersonalnych z wariancją w zakresie preferencji wartości.

BADANIA WŁASNE

Badanie miało miejsce na przełomie stycznia i lutego 2009 roku. Osobami badanymi byli studenci studiów niestacjonarnych uczelni w Głogowie (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa; Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, Wydział Zamiejscowy w Głogowie) i w Zielonej Górze (Uniwersytet Zielonogórski). Są to osoby zamieszkujące województwa dolnośląskie oraz lubuskie. Badanie miało charakter dobrowolny i anonimowy.

Przebadano 166 osób, spośród których w wyniku odrzucenia niekompletnych zestawów danych przeanalizowano dane 159 osób, w tym 84 kobiet i 74 mężczyzn. Najmłodsza osoba badana miała 19 lat, zaś najstarsza 49. Średnia wieku w przebadanej grupie wyniosła 27 lat i 8 miesięcy.

Pomiar zmiennych obejmował przede wszystkim preferencje w zakresie wartości według S. Schwartza i styl przywiązania w dorosłości. Kontrolowano zmienne osobowości² (według pięcioczynnikowego modelu osobowości), wiek i płeć. Styl przywiązania mierzony był za pomocą Kwestionariusza P (dokładny opis kwestionariusza: Z. Łoś, 2010). Wynik uzyskany w Kwestionariuszu P pozwolił określić poziom niepewności w związku, zależności i dominacji osób badanych. Na tej podstawie możliwa była klasyfikacja osób badanych z uwagi na wzorzec przywiązania: bezpieczny, zaborczy, zaabsorbowany, bojaźliwy, wycofany. Zmienną zależną w analizie wariancji był poziom preferencji wartości ustalony dla każdego z 10 typów wartości. Wszystkie wyniki skal PVQ (*Portrait Values Questionnaire*), zostały przeliczone zgodnie z procedurą rekomendowaną przez Schwartza. Dane dotyczące osobowości uzyskane za pomocą kwestionariusza NEO-FFI (Neo-Fire Factor Inventory) uwzględniono w analizie korelacyjnej.

Zastosowane metody

Kwestionariusz P jest metodą opracowaną przez Z. Łosia i współpracowników i służy do pomiaru wzorca przywiązania w związkach romantycznych w ujęciu autora, czyli z uwzględnieniem trzech (a nie jak jest powszechnie przyjęte dwóch) wymiarów. Składa się z 42 pytań, stanowiących opis zachowań, doświadczeń lub przekonań na temat związku partnerskiego, do których osoba badana ustosunkowuje się wybierając jedną z możliwych odpowiedzi (tak, raczej tak, raczej nie, nie). Pytania te należą do trzech skal: niepewności ($\alpha = 0,85$), zależności ($\alpha = 0,86$) i dominacji ($\alpha = 0,66$), które odpowiadają trzem wymiarom, w oparciu o które następuje klasyfikacja osób do grup do różnych wzorcach przywią-

zania (przywiązanie bezpieczne, zaborcze, zaabsorbowane, wycofane, bojaźliwe). Kwestionariusz ten scharakteryzowany jest w artykule Z. Łosia (w tym tomie).

Do badania preferencji wartości respondentów wykorzystana została metoda S. Schwartza – Kwestionariusz Portretów, będący polską adaptacją IV wersji Kwestionariusza PVQ (*Portrait Values Questionnaire*). Zasluguje on na krótką prezentację z dwóch powodów. Jest to metoda, która z uwagi na sposób pomiaru wartości odbiega od powszechnie przyjętego standardu, polegającego na analizie (szeregowaniu lub ocenianiu) wartości (pojęć abstrakcyjnych), np. Skala Wartości M. Roakecha, Schwartza Value Survey czy Skala Wartości Schelerowskich P. Brzozowskiego. Ponadto metoda ta nie jest powszechnie znana w Polsce, została mi udostępniona przez S. Schwartza na potrzeby badań naukowych. Kwestionariusz ten powstał w celu przebadania zakładanej uniwersalnej struktury wartości w tych społecznościach, w których struktura ta nie została potwierdzona za pomocą SVS (*Schwartz Value Survey*). Przypuszczano, że przyczyną może być nazbyt abstrakcyjny charakter tej metody. PVQ różni się od metod dotychczas stosowanych do pomiaru hierarchii wartości pod wieloma względami. Jest metodą bardziej konkretną i odnoszącą się do konkretnego kontekstu. Dostarcza opisy ludzi zamiast abstrakcyjnych terminów określających wartości, pyta o ocenę podobieństwa, nie zaś o oceny wartości oraz wykorzystuje format słownych odpowiedzi zamiast wyrażania opinii na skali numerycznej (Schwartz i in., 2001).

Kwestionariusz Portretów składa się z 40 pozycji. Każda z nich stanowi charakterystykę („portret”) pewnej osoby. Jest to opis składający się z dwóch zdań, mówiących, co ceni dana osoba, co jest dla niej ważne. Metoda ta występuje w dwóch wersjach – wersji dla kobiet i wersji dla mężczyzn. Opisy dotyczą celów, aspiracji lub życzeń, które w sposób ukryty odnoszą się do konkretnej wartości (Schwartz i in., 2001). Zadaniem osoby badanej jest ocena własnego podobieństwa do przedstawionej osoby. Zadane pytanie brzmi: „W jakim stop-

niu ten ktoś jest podobny do Ciebie?”. Możliwe odpowiedzi to: bardzo podobny do mnie, podobny do mnie, prawie podobny do mnie, trochę podobny do mnie, niepodobny do mnie oraz zupełnie niepodobny do mnie (Hinz i in., 2005; Knafo, Schwartz, 2004).

Wynik dla każdego typu wartości to średnia surowych ocen poszczególnych itemów wchodzących w jego skład (Schwartz, *Scoring Key for PVQ IV Value Scale*).

WYNIKI

Przeprowadzone obliczenia obejmowały przede wszystkim analizy korelacyjne mierzonych zmiennych (wyników uzyskanych w poszczególnych skalach kwestionariuszy) oraz analizy wariancji poziomu preferencji wartości z uwagi na styl przywiązania, płeć i wiek, które nie okazały się istotne dla preferencji wartości. Wszystkie przedstawione poniżej współzależności wyrażone zostały za pomocą współczynników korelacji Rho Spearmana z uwagi na skośne rozkłady zmiennych.

Tabela 1. Korelacje pomiędzy Skalami Wartości PVQ a skalami przywiązania Kwestionariusza P (N = 159)

	Niepewność	Zależność	Dominacja
Konformizm	0,11	0,05	-0,05
Tradycja	0,09	0,12	-0,17*
Życzliwość	-0,13	-0,08	-0,11
Uniwersalizm	-0,10	-0,04	-0,09
Samosterowność	-0,19*	-0,20*	0,07
Stymulacja	0,01	-0,11	0,07
Hedonizm	0,00	0,01	0,08
Osiągnięcia	0,12	0,08	0,23**
Władza	0,10	-0,07	0,17*
Bezpieczeństwo	-0,08	0,15	-0,05

* Istotność na poziomie 0,05 (dwustronnie)

** Istotność na poziomie 0,01 (dwustronnie)

Jak widać, istotne korelacje między skalami przywiązania a poszczególnymi wartościami są nieliczne, zaś ich siła jest niewielka. Skale niepewności w związkach oraz zależności korelują ujemnie z wartością *samosterowność* (współczynnik korelacji odpowiednio -0,19 i -0,20), a zatem osoby przywiązane bezpiecznie oraz niezależne w związkach uznają autonomię za ważne kryterium regulacji i oceny swoich działań. Skala dominacji (wymiar aktywności) koreluje ujemnie z wartością *tradycja* (-0,17), zaś dodatnio z wartościami *osiągnięcia* (0,23) i *władza* (0,17). Preferencja tych wartości, które zwiększają możliwości wpływania na otoczenie, u osób dominujących w związkach wydaje się zrozumiała.

Odnosząc te wyniki do dwóch ogólnych wymiarów klasyfikacji wartości według Schwartz, można zauważyć, że wartości z wymiaru przekraczanie Ja – umacnianie Ja (*osiągnięcia, władza*) korelują z dominowaniem w związku. Można to interpretować jako wpływ wzajemny, jednak z perspektywy rozwojowej operacyjne modele przywiązania kształtują się wcześniej niż preferencje wartości, więc stwierdzone korelacje sugerują raczej wpływ wymiaru dominacji w przywiązaniu na kształtowanie się preferencji wartości umacniających Ja niż odwrotnie.

Wartości z wymiaru otwartości na zmiany-konserwatyizmu (*samosterowność, tradycja*) korelują z trzema wymiarami przywiązania. Układ istotnych statystycznie korelacji wskazuje, że otwartość na zmiany łączy się raczej z bezpiecznym, pozbawionym zależności i uległości wzorcem przywiązania, co jest zgodne z charakterystyką przywiązań bezpiecznych (zmiany w otoczeniu nie są interpretowane jako zagrażające dostępności obiektu przywiązania).

Okazało się, że korelacje skal przywiązania z wymiarami osobowości badanych kwestionariuszem NEO-FFI (neurotyczność, ekstrawersja, otwartość, ugodowość, sumienność) były liczniejsze i silniejsze niż korelacje skal przywiązania z wartościami.

Tabela 2. Korelacje pomiędzy czynnikami osobowości a skalami przywiązania Kwestionariusza P (N = 159). Tabela zawiera także współczynniki korelacji między skalami Kwestionariusza P, co pozwala ocenić stopień ich ortogonalności (zakładanej teoretycznie).

	Niepewność	Zależność	Dominacja
Neurotyczność	0,54**	0,16*	0,08
Ekstrawersja	-0,15	0,00	0,11
Otwartość	-0,08	-0,21**	0,06
Ugodowość	-0,33**	0,05	-0,28**
Sumiennosc	-0,30**	0,04	0,05
Niepewność	-		
Zależność	-0,11	-	
Dominacja	-0,15	0,21**	-

* Istotność na poziomie 0,05 (dwustronnie)

** Istotność na poziomie 0,01 (dwustronnie)

Na uwagę zasługuje wysoka korelacja skali niepewności przywiązania z neurotycznością (0,54), podobnie wysoka jak uzyskana przez Nofle i Shavera (2006). Powtórzenie się tego rezultatu wskazuje, że koncepcja przywiązania powinna w większym stopniu uwzględniać różnice indywidualne, zwłaszcza w podatności na emocje negatywne, niż to zakładali Bowlby (2007/1969) i Ainsworth (1979). Dla wymiaru neurotyczności ustalono znaczący poziom odziedziczalności (Jang i in., 1998, Bouchard, 2004), co oznacza, że zróżnicowana podatność na powstawanie emocji negatywnych może występować już u małych dzieci, kiedy to kształtują się operacyjne modele przywiązania. Niepewność przywiązania koreluje także z niską ugodowością (-0,33) oraz niską sumiennością (-0,30). Wynika z tego, że niepewne przywiązanie łączy się ze słabym przystosowaniem społecznym. Dodatkowo tabela nr 2 zawiera współczynniki korelacji między skalami Kwestionariusza

Tabela 3. Korelacje pomiędzy pięcioma czynnikami osobowości a Skalami Wartości PVQ (n = 159). Tabela zawiera także współczynniki korelacji między skalami NEO-FFI, pozwalające stwierdzić istotne i dość silne związki między nimi (w badanej próbie), niezgodnie z założeniami pięcioczynnikowego modelu osobowości.

	Neu	Eks	Otw	Ugo	Sum
Konformizm	0,25**	-0,20**	-0,20*	0,08	-0,01
Tradycja	0,02	-0,15	-0,24**	0,32**	0,12
Życzliwość	-0,09	0,00	0,13	0,23**	0,01
Uniwersalizm	-0,07	-0,13	0,16*	0,38**	0,21*
Samosterowność	-0,29**	-0,01	0,28**	-0,19*	0,04
Stymulacja	-0,21*	0,23**	0,15	-0,18**	-0,08
Hedonizm	-0,02	0,22**	-0,06	-0,25**	-0,25**
Osiągnięcia	0,10	0,11	-0,04	-0,31**	-0,06
Władza	0,07	0,11	-0,04	-0,42**	-0,17*
Bezpieczeństwo	0,15	-0,05	-0,08	0,22*	0,14
Neurotyczność	-				
Ekstrawersja	-0,36**	-			
Otwartość na dośw.	-0,28**	0,10	-		
Ugodowość	-0,39**	0,23**	0,10	-	
Sumiennosc	-0,36**	0,34**	0,20**	0,43**	-

* Istotność na poziomie 0,05 (dwustronnie)

** Istotność na poziomie 0,01 (dwustronnie)

P. Korelacje te są niskie, co wskazuje, że skale kwestionariusza można uznać za ortogonalne, zgodnie z koncepcją trójwymiarowej klasyfikacji przywiązania.

Natomiast analiza korelacji wartości z wymiarami osobowości wykazała liczne korelacje wymiaru ugodowości z poszczególnymi wartościami. Dotyczy to niemal wszystkich wartości.

Zauważmy wysoką ujemną korelację tego wymiaru osobowości z wartością *władza* (-0,42) i *osiągnięcia* (-0,31) oraz dodatnią z wartością *uniwersalizm* (0,38). Ugodowość wyraża stosunek do ludzi, a wymiar umacnianie – przekraczanie. Ja również odnosi się do kontaktów międzyludzkich. Współzależność jest zatem zrozumiała i sugeruje wspólne podłoże rozwojowe.

Słabsze korelacje, ale wskazujące na związek klasyfikacji wartości Schwartza z wymiarem otwartość na zmiany–konserwatyzm mają czynniki: neurotyczność (z *konformizmem* 0,25; *samosterownością* -0,29; *stymulacją* -0,21), ekstrawersja (ze *stymulacją* -0,21; *hedonizmem* 0,22 i *konformizmem* -0,20). Także otwartość na doświadczenia koreluje z wymiarem otwartości-konserwatyizmu Schwartza (0,28 z *samosterownością*, -0,24 z *tradycją* oraz -0,20 z *konformizmem*). Na tej podstawie można stwierdzić, że osoby zrównoważone, ekstrawertywne i otwarte na doświadczenia preferują raczej wartości z bieguna otwartości na zmiany, czyli *samosterowność*, *stymulację*, *hedonizm*, a osoby neurotyczne, introwertywne o niskiej otwartości na doświadczenia preferują wartości z bieguna konserwatyizmu (głównie *konformizm*). Preferencje te są psychologicznie zrozumiałe, zważywszy przewagę odporności, jaką mają zrównoważeni ekstrawertycy, otwarci na doświadczenia, nad osobami o przeciwnym układzie cech. Jest sprawą dalszych badań, czy opisane różnice preferencji wartości można określić jako przejaw lepszego lub gorszego przystosowania społecznego.

W celu porównania poziomu preferencji wartości wśród osób różniących się wzorcem przywiązania, na podstawie uzyskanych wyników w zakresie trzech wymiarów Kwestio-

nariusza P (niepewności, zależności, dominacji) wyłoniono pięć grup osób różniących się w tym zakresie. Wśród respondentów znalazło się 51,6% osób o bezpiecznym wzorcu przywiązania (82 osoby). Pozostałe 48,4% respondentów to osoby charakteryzujące się wzorcem pozabezpiecznym. Spośród tych badanych 22 osoby (13,9%) charakteryzował wzorec zaborczy, po 14 osób (8,8%) przejawiało zarówno wzorec zaabsorbowany, jak i wycofany, zaś 27 osób (16,9%) można określić jako przejawiające wzorec bojaźliwy. Nierówne liczebności grup wynikają ze sposobu ich wyłonienia. Połowa badanych zakwalifikowanych jako mający niepewny wzorec przywiązania jest następnie dzielona na cztery podgrupy na podstawie poziomu dominacji i zależności. Wszystkie podziały zmiennych ciągłych zostały dokonane na podstawie mediany.

W zakresie wagi przypisywanej poszczególnym wartościom osoby charakteryzujące się różnymi wzorcami przywiązania nie różnią się między sobą w znaczący sposób. W wyniku analizy wariancji uzyskanych poziomów preferencji wartości nie potwierdzono istotnego związku skal przywiązania z żadną ze skal wartości.

Na zakończenie chciałabym zaznaczyć ograniczenia, które dotyczą przeprowadzonych tu badań. Ponieważ przebadano grupę studentów, próba badawcza była niereprezentatywna. Choć średnia wieku przebadanych osób odpowiada obranej za cel populacji (młodych dorosłych), wśród badanych osób znalazły się zarówno osoby dojrzałe (po 40 roku życia), jak i dopiero wkraczające w dorosłość (19-latkowie). Fakt ten nie pozostaje obojętny dla doświadczeń osobistych w tematyce związków romantycznych – niektóre z osób badanych pozostają od lat w związkach małżeńskich, podczas gdy inne mają za sobą jedynie doświadczenia tzw. „chodzenia”, co mogło zwiększyć wariancję błędów w obrębie uzyskanych wyników w zakresie wzorca przywiązania. Ponadto, po dokonaniu podziału próby na grupy osób różniących się wzorcem przywiązania, analizowane grupy znacznie różniły się liczebnością i niektóre były nieliczne (od 82 osób o wzorcu bezpiecznym do 14 w grupie

osób o wzorcu zaabsorbowanym i wycofanym). Współczynniki korelacji obliczone były dla całej próby (N=159), nie zaś w mniej licznych podgrupach osób różniących się wzorcem przywiązania. Być może z tego powodu zaobserwowano statystyczną istotność obliczonych korelacji, w odróżnieniu od analiz wariancji. Oceniając zatem uzyskane tu wyniki należy mieć na względzie wskazane powyżej ograniczenia.

WNIOSKI

Z przeprowadzonego badania wynika, że wartości wykazują bardzo słabe i nieliczne korelacje z wymiarami niepewności przywiązania zależności i aktywności w związku osobistym. Różnice w zakresie preferencji wartości przez osoby różniące się wzorcem przywiązania, nie spełniają kryteriów istotności statystycznej. Silniejsze korelacje zaobserwować można pomiędzy wartościami a cechami osobowości w pięcioczynnikowym modelu osobowości. Niewątpliwie bezpieczny wzorec przywiązania wiąże się z preferencją wartości samokierowania i lepszym przystosowaniem społecznym.

Badanie może stanowić argument w dyskusji, czy styl przywiązania reprezentuje ogólnie interpersonalne dyspozycje, czy manifestuje się niemal wyłącznie w bliskich związkach (Pietromonaco i Feldman Barrett, 2000). Skoro do źródeł wartości należą doświadczenia wynoszone z relacji interpersonalnych (Bilsky, Schwartz, 1994), zaś w bieżącym badaniu nie zaobserwowano istotnych współzależności między wzorcem przywiązania a przeciwnym poziomem preferencji wartości, może być tak,

że wzorec przywiązania stanowi szczególnie przypadek relacji interpersonalnych i powinien być rozpatrywany w węższym kontekście. Jeżeli doświadczenia interpersonalne stanowią szeroką kategorię, być może należałoby uwzględnić i porównać wpływ doświadczeń wynikających także z innych kontaktów międzyludzkich (np. relacje rówieśnicze, stosunek do autorytetów) jako źródła wartości.

Możliwe, że przeceniamy rolę doświadczeń środowiskowych względem kształtowania preferencji wartości lub ich wpływ na wartości jest upośredniony przez inne zmienne w sposób tak zindywidualizowany, że trudno uzyskać nomotetyczne prawidłowości. Zaobserwowane korelacje wartości z cechami osobowości powinny skłonić nas do dalszych badań wyjaśniających, na ile sfera różnic indywidualnych pozostaje w związku z preferencją wartości. Wartości mogą mieć związek ze stałymi predyspozycjami, ale różnorodne doświadczenia społeczne i ich współdziałanie z cechami osoby w kształtowaniu preferencji wartości także wymagają zbadania.

Uzyskane wyniki pozwalają sugerować, że różnice indywidualne (stałe cechy osobowości) są przez teoretyków przywiązania niedoceniane. Różnice tego rodzaju mogą mieć większy wpływ na kształtowanie się wzorców przywiązania, niż to wcześniej zakładano, mogą także pełnić funkcję mediacyjną w związkach wzorców przywiązania z niektórymi przynajmniej zjawiskami psychicznymi, na przykład preferencją wartości, postawami czy tożsamością. Problem ten nie był jak dotąd podejmowany przez badaczy i niewiele na ten temat wiadomo.

PRZYPISY

¹ Ze względów językowych (i zgodnie z przyjętą w literaturze konwencją) w części poświęconej oprowaniu wyników odnoszę się do nich stosując termin: wartości.

² Kontrola cech osobowości została wprowadzona pod wpływem publikacji Nofhle i Shavera (2006), którzy znaleźli silny związek (> 0,5) między niepewnością przywiązania a neurotycznością. Koncepcja przywiązania nie zakładała związku jakościowych wzorców przywiązania z podstawowymi cechami osobowości, ale jeśli taki związek istnieje, to ma znaczenie zarówno dla teorii przywiązania, jak i dla konstrukcji narzędzi pomiarowych, takich jak np. Kwestionariusz P i interpretacji uzyskiwanych wyników.

BIBLIOGRAFIA

- Ainsworth M. (1979), Infant-Mother Attachment. *American Psychologist*, Vol. 34, No. 10, 932–937.
- Bartholomew K., Horowitz L.M., (1991), Attachment styles among young adults: A test of a Four-Category Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 2, 226–244.
- Bilsky W., Schwartz, S. (1994), Values and Personality. *European Journal of Personality*, Vol. 8, 163–181.
- Bouchard T.J. (2004), Genetic Influence on Human Psychological Traits, a Survey, *Current Directions in Psychological Science* 13, 4, 148–151.
- Bowlby J. (2007/1969), *Przywiązanie*. Warszawa: PWN.
- Brennan K.A., Clark C.L., Shaver P.R. (1998), Self-Report measurement of adult attachment. An integrative overview [w:] J.A. Simpson, W.S. Rholes (red.). *Attachment theory and close relationships*, 46–76. New York, London: The Guilford Press.
- Fraley R.C., Shaver P.R. (2000), Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions. *Review of General Psychology*, 4, 132–154.
- Hazan C., Shaver, P. (1987), Romantic Love Conceptualised as an Attachment Process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 3, 511–524.
- Hinz A., Braehler E., Schmidt P., Albani C. (2005), Investigating the Circumplex Structure of the Portrait Values Questionnaire (PVQ). *Journal of Individual Differences*, 26, 4, 185–193.
- Jang K.L., McCrae R., Angleitner A., Riemann R., Livesley W.J. (1998), Heritability of Facet-Level Traits in Cross-Cultural Twin Sample: Support for a Hierarchical Model of Personality, *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1556–1565.
- Knafo A., Schwartz S. (2004), Identity formation and parent-child value congruence in adolescence, *British Journal of Developmental Psychology*, 22, 439–458.
- Kobak R., Cole H., Fleming W., Ferenz-Gillies R., Gamble W. (1993). Attachment and emotion regulation during mother-teen problem-solving: A control theory analysis. *Child Development*, 64, 231–245.
- Levy M.B., Davis K.E. (1988), Lovestyles and attachment styles compared: Their relations to each other and to various relationship characteristics. *Journal of Social and Personal Relationships*, 5, 439–471.
- Łoś Z. (2006), Pięćdziesiąt lat badań nad przywiązaniem u ludzi i zwierząt [w:] B. Bartosz, J. Klebaniuk (red.). *Wokół jakości życia. Studia psychologiczne*. Wrocław: Wydawnictwo Jakopol.
- Łoś Z. (2010), Dyskusyjnie o klasyfikacji i pomiarze wzorców przywiązania. *Psychologia Rozwojowa* nr 2 (w druku).
- Noftle E.E., Shaver P.R. (2006), Attachment dimensions and the big five personality traits: Associations and comparative ability to predict relationship quality. *Journal of Research in Personality*, 40, 179–208.
- Pietromonaco P.R., Feldman Barrett L. (2000), The Internal Working Models Concept: What Do We Really Know About the Self in Relation to Others? *Review of General Psychology*, 4, 2, 155–175.
- Rohan M.J. (2000), A Rose by Any Name? The Values Construct. *Personality and Social Psychology Review*, Vol. 4, No. 3, 255–277.
- Sagiv L., Schwartz S. (1995), Value Priorities and Readiness for Out-Group Social Contact. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 69, No. 3, 437–448.
- Sagiv L., Schwartz S. H. (2004), Values, intelligence and client behavior in career counseling: A field study. *European Journal of Psychology of Education*, Vol. 19, No 3, 237–254.
- Schwartz S. (1999), A theory of cultural values and some implications for work. *Applied Psychology: An International Review*, 48, 23–47.
- Schwartz S., Bardi A. (2001), Value hierarchies across cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32, 1, 268–290.
- Schwartz S., Bilsky W. (1987), Toward a Psychological Structure of Human Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 550–562.
- Schwartz S., Boehnke K. (2004), Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis, *Journal of Research in Personality*, 38, 230–255.
- Schwartz S., Melech G., Lehmann A., Burgess S., Harris, M., Owens, V. (2001), Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol. 32, No 5, 519–542.

Schwartz S., *Scoring Key for PVQ IV Value Scale*, materiał niepublikowany.

Shaver P.R., Mikulincer M. (2007), Podejście behawiorystyczne do miłości romantycznej. Systemy: przywiązania, opieki i seksualny [w:] R.J. Sternberg, K. Weiss (red.). *Nowa psychologia miłości*, 59–100, Taszów: Biblioteka Moderatora.

Wojciszke B. (2003), *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

